

GLOBALNI ASPEKTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVI RAZVOJ

Akademik prof. dr sci. Mladen Bodiroža
Internacionalni univerzitet Travnik
Bunar bb, 72 270 Travnik
Tel: +38730609679

Sažetak: Ostvarivanje strategije cilja i održivog ekonomskog/ekološkog razvoja nemoguće je precizirati iz razloga što je održivi razvoj je još uvijek daleko, a razočaranja zbog izgubljenih mogućnosti velika. Posebno treba naglasiti da će se i dalje uvećavati razlika između Globalnog bogatog sjevera i Globalnog siromašnog juga i da će izazivati sporove u pitanjima poput: transfer raspoloživih resursa i tehnologija koje su potrebne za upravljanje klimatskim promjenama; smanjivanje ozonskog omotača; biodiverziteta; i nizom drugih problematičnih oblasti. Značajno je podsjetiti da je cijeli protekli vijek bio period u kojem je planeta bila izložena industrijalizaciji, dok je u XXI vijeku, nastavljena trka između razvoja i degradacije, što će možda u narednom vremenu imati nepromjenjiv i/ili intenzivniji trend kretanja, pri čemu će se budući sukobi i interesi sve više voditi oko pristupa vitalnim prirodnim resursima, a manje u borbi za vlast. Na kraju, postavljaju se dva ključna pitanja koja nemaju precizne odgovore. Prvo, da li je svijet spreman za žrtve koje su potrebne za uravnotežavanje ekonomskog rasta i očuvanja regenerativne sposobnosti zemlje? Drugo, da li i u kojem obimu je tragedija zajedničkih dobara nerješiv problem planete, odnosno da li je propast pravac kome stremlji čovječanstvo?

Ključne riječi: *ekonomski rast, ekopolitika, biodiverzitet, zajednička dobra, održivi razvoj.*

GLOBAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: Achievement of targets and strategies for sustainable economic/environmental development is impossible to specify for the reason that sustainable development is still far away, and disappointments because of lost opportunities are great. It should be emphasized that the difference between the rich Global North and the Global South will continue to grow and that will provoke conflicts on issues such as the transfer of available resources and technologies that are needed to manage climate change; depletion of the ozone layer; biodiversity; and a number of other problem areas. It is significant to recall that the whole previous century was a period in which the planet was exposed to industrialization, while in the XXI century, the race between development and degradation was continued, what may have in the coming time immutable / or intensive trend, where will future conflicts and interests increasingly take over access to vital natural resources, and less in the struggle for authority. Finally, there are two key issues that have no precise answers. First, whether the world is ready for the sacrifices that are necessary for balancing economic growth and preserving the regenerative capacity of the country? Second, whether and to what extent the tragedy of commons insoluble problem of the planet, or whether the collapse is direction which aspires to humanity?

Keywords: economic growth, ekopolitica, biodiversity, commons, sustainable development.

UVOD

U pristupu razmatranja naslovljene teme, tačnije globalnih ekoloških izazova učinimo prethodni osvrt na uslovljenost tj. odnos između ekologije i politike i uzročnu vezu između ta dva pojma i to: dok se ekologija bavi djelovanjem ljudske aktivnosti na životnu sredinu, politika se odnosi na vršenje vlasti. To je ključni razlog što veći broj autora sa pravom u pojmovnom smislu objedinio ova dva pojma u ekopolitiku¹⁶ koja se usredsređuje na ključno pitanje kako i kojim načinom politički činioци utiču na upravljanje posljedicama ljudskog ponašanja na životnu sredinu, a zatim i političkim odgovorima na te odnose. Jer nije neko iznenađenje to što se politika pojavljuje kao moćna društvena snaga pa i sila koja prožima sve dimenzije i sva pitanja koja su vezana za životnu sredinu i postojeće resurse, kao i od slobodnih procjena naučnih dokaza do političkih recepata, pravila i načina za razmatranje tih dokaza.

Prema tome nepobitna je činjenica da je ekološko očuvanje globalne sredine neophodno i ključno pitanje ukoliko se želi ostvarenje bilo kojih drugih vrijednosti, jer bez ekonomsko-finansijskih sredstava za zdrav život nijedna druga vrijednost se ne može ostvariti. To je upravo i osnovni razlog što se svijest o značaju zaštite životne sredine veoma intenzivirala i proširila tokom protekle tri decenije, i što se u tom smjeru odvija traženje brojnih odgovora na što utemeljenije i argumentovane činjenice. Tako je dinamičan razvoj svemirske tehnologije od početka devedesetih godina prošlog vijeka rezultirao svijetu mogućnost da vidi i neprijatne slike – atmosferskih otrova koji okružuju planetu, žestokih zimskih i ljetnih oluja koje razaraju ostrva i kontinente nemilosrdnom žestinom, te ogromnih praznina u ozonskom omotaču koji štiti ljude od opasnih ultravioletnih zraka, zatim šuma koje nestaju i pustinja koje se šire.

Pored toga pitanje u kojoj će mjeri i obimu povećane potrošačke navike i svakim danom sve veći toksični otpad prouzrokovan industrijalizacijom rezultirati nesaglediva oštećenja životne sredine. Posebno je značajno naglasiti da nema konsenzusa o tome kako i na koji način države treba da djeluju u sve težim i pogoršanim ekološkim uslovima kao ni u pogledu toga kako treba da se pozabave globalizacijom demografskih promjena u sferi ekonomskih i političkih transformacija koje svojim ponašanjem one prouzrokuju.

Zatim kada je riječ o ulozi i značaju političke oskudice¹⁷ koje realnu pretpostavku i predviđanje zasniva na činjenicama da će budući međunarodni sukob prije biti izazvan nedostatkom postojećih prirodnih resursa, a posebno ograničenim pristupom hrani, nafti, vodi i sl. Svakako da je ovdje nezaobilazna koncepcija o environmentalnoj bezbjednosti koja stoji na stanovištu da globalne prijetnje o zaštiti životne sredine predstavljaju sve veću opasnost od ratnih sukoba. Ovo posebno što su usredsređujući se na prekograničnu prirodu izazova u očuvanju globalne sredine, što ista priznaje da prijetnja od takvih fenomena kao što su globalno zagrijavanje, uništavanje ozona i nestanak tropskih šuma i morskih staništa mogu da ugroze budućnost čovječanstva u istoj mjeri i obimu kao i opasnost od nuklearnog uništenja. To obzirom da degradiranje čovjekove sredine narušava ekonomsko blagostanje država i kvalitet života koji sve države planete žele za svoje građane. U traganju ekonomski održivim

¹⁶ **Ekopolitika** se bavi pitanjima i ulogom o tome kako politički faktori utiču na percepciju i traženje političkih odgovora na promene bitnih činioца životne sredine, kao što je pokazatelj veliki broj stanovnika i gustina naseljenosti i dr.

¹⁷ Prema stavu većeg broja teoretičara iz ove oblasti postoji nepodijeljene saglasnosti da nedostatak resursa neophodnih za život, kao što su hrana, energija i voda, može da naruši bezbjednost još većeg obima i načina na koji to čini vojna agresija.

rastom i razvojem sedamdesetih godina prošlog dvadesetog vijeka, tačnije 1972. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija sazvala je prvu konferenciju UN o ljudskoj sredini u Stokholmu. Nakon te konferencije u svijetu su održavane regionalne konferencije o temama održivog razvoja i u većem broju država uz veliki broj ugovora i osnivanje novih međunarodnih agencija sa ciljem kako bi unaprijedile saradnju i kontrolisale razvoj životne sredine.

Tako postavljena koncepcija za protekli period zaključno sa prvom decenijom 21. vijeka o pitanjima održivog ekonomskog rasta¹⁸ afirmisala se kao prvorazredan faktor u zaštiti životne sredine i stekla veliki ugled i globalnu podršku većeg broja zemalja svijeta kao i u brojnim nevladinim organizacijama koje su se posebno istakle kao aktivni činioci u oblikovanju globalne environmentalne agende. Zatim slijedi drugi značajniji sastanak Svjetske komisije 1987. godine o životnoj sredini i razvoju. Ova komisija je zaključila da svijet ne može da podrži rast koji je potreban kako bi se zadovoljile potrebe i težnje sve većeg svjetskog stanovništva ukoliko ne usvoji radikalno različite pristupe osnovnim pitanjima ekonomske ekspanzije te pravičnosti, upravljanja resursima, energetske efikasnosti i dr. Pored većeg broja zaključaka ova Komisija je definisala stav po kome je održivo društvo ono društvo koje zadovoljava potrebe sadašnje, ali da ne ugrožava mogućnosti da i generacije koje slijede zadovolje sopstvene želje i potrebe.

Sledeći (i drugi po značenju) događaj posvećen zaštiti životne sredine i održivom ekološkom (ekonomskom) razvoju je Zemaljski samit koji je održan u Rio de Žaneiru, u Brazilu, 1992. godine upravo na dvadesetu godišnjicu Stokholmske konferencije. Ovaj skup zvanično poznat kao Konferencija UN o životnoj sredini i razvoju je okupio preko 150 država i 1.400 nevladinih organizacija. Taj skup pratilo je 8.000 novinara.

Da podsjetimo da je prije Zemaljskog samita, o environmentalnom i ekološkom razvoju se raspravljao ali na poseban način jer se smatralo da su ova dva faktora u sukobu jedan sa drugim jer ekonomski razvoj ugrožava i narušava životnu sredinu. Međutim ova koncepcija o održivosti podstakla je intenzivnu raspravu o pitanjima životne sredine i razvoja. Znači da je ta koncepcija i dalje ostala ključna tema zaštite životne sredine koju je jednoglasno podržao Svjetski samit UN o održivom razvoju održan u septembru 2002. godine u Johanesburgu. Prema tome ove i druge međunarodne konferencije dale su snažan konsenzus u pogledu predloga da se sve politike – čak i one globalne smatraju lokalnim, s tim da sve ono što se desi bilo gdje na prostoru planete posredno ili neposredno utiče globalno na zaštitu životne sredine i da kao takvo predstavlja međunarodno bezbjednosno pitanje od primarnog prvorazrednog značaja.

Umjesto zaključka, prema našem slobodnom opredjeljenju možemo izvući ne baš preciznu konstantaciju, a to je da se održivost ne može ostvariti bez radikalnih promjena u socijalnoj, ekonomskoj i političkoj aktivnosti i praksi u globalnim okvirima jer su iste u sve većoj mjeri međusobno povezane. Posebno pitanje glasi da li je to i kako moguće, drugo kako i to da li su pojedinci spremni da žrtvuju lični privilegovani položaj za opšte kolektivno dobro ili da li će se oni žrtvovati kako bi obogatili svoje nasljednike? Osim toga tragedija zajedničkih dobara pruža vrlo malo osnova za optimizam, bilo da je riječ o pojedincima ili državama. Prema tome proizilazi nedvosmislen zaključak da pohlepa i težnja za privilegovanim položajem i dobit, a to je mjera koja ukazuje koliko neki učesnici u razmjeni imaju koristi u poređenju sa drugima tj.

¹⁸ Ekonomski rast koji ne iscrpljuje resurse neophodne za očuvanje ekonomskog rasta.

tačnije ekonomskom pokazatelju koji ukazuje činjenica koliko neki učesnici u razmjeni imaju koristi u kompariranju sa drugim učesnicima ili pak da vodi prema apsolutnoj dobiti svih, tačnije stanju u kojem svi učesnici u razmjeni imaju korist ili pak obratno u kome svi učesnici gube, odnosno dolaze u položaj uništenja.

Naravno da ukoliko bi se svestrano sagledale mnogobrojne tenzije koje globalni environmentalni problemi izazivaju u inače anarhičnom svijetu te kako konkurencija narušava efikasan i konkretan odgovor na njih, to su ključna pitanja koja slijede u tri niza međusobno povezanih problema koji zauzimaju ključna mjesta i poziciju na globalno ekopolitičkoj agendi:

- a) nafta i energija,
- b) klimatske promjene,
- c) uništavanje ozona,
- d) biodiverzitet i nestanak šuma.

Konkretno to su problemi i zamke sa kojima su suočeni državni i nedržavni činioci međuvladine organizacije dok se zalažu za obnovljene resurse i ekonomski održivi razvoj zajedničkih dobara i vlasništva.

1. UZROCI SLABOG POZNAVANJ KLIMATSKIH PROMJENA

Ako analiziramo razloge koji razmatraju nedovoljno poznavanje suštinskog poznavanja uzroka i nedostataka klimatskih promjena, obzirom na ključni značaj za život na planeti iz višestrukih razloga su i dalje skoro simbolični, jer neznatno mali broj naučnika koji se bave klimom smatra da svijet može sebi da dopusti da čeka na odgovore. Međutim klimatske promjene su dramatične i prijeteće. Ovaj problem povećanja zemljine temperature, seže od kraja XVIII vijeka kada je pronalazak parne mašine prouzrokovao industrijsku revoluciju, izazvano povećanjem gasova koje proizvodi čovjek i koji su direktno vršili uticaj na atmosferske promjene. Primjera radi temperatura se 1950. godine na zemljinoj površini povećala za pola stepena ili trinaest najtoplijih godina od 1866. godine od kada se registruje temperatura, tako je 2001. premašen novi rekord iz devedesetih – najtoplije decenije u posljednjih 600 godina. Ovaj trend će biti i dalje nastavljen sa rastom od 3,6 stepeni do 2100. godine.

Međutim ono što izaziva bojazan velikog broja naučnika jeste to što se najveća koncentracija metana ne nalazi u atmosferi, već je zarobljena u ledu, znači stalno zamrznutom tlu kao i priobalnim morskim predjelima, što će rezultirati dalji pojačani proces stalnog zagrijavanja planete. Mada jedan broj naučnika smatra da je povećanje globalne temperature sastavni dio cikličnih promjena koje svijet doživljava desetinama hiljada godina, a kao što je poznato to se gledašte sve više odbacuje. Sa razlogom i opravdanjem 1988. godine, stotine naučnika iz cijelog svijeta koji proučavaju atmosferu organizovali su više agencija UN za proučavanje globalnih klimatskih promjena. Ovim su globalne klimatske promjene podignute u sam vrh međunarodne agende jer je veći broj zemalja svijeta izrazio želju da se odgovori na najnovije dokaze da se temperatura povećava brže nego što se ranije mislilo odnosno brže i više no što je veći broj eksperata predvidio – zapravo brže nego u periodu proteklih 10.000 godina – i da je taj dramatičan trend u toku. Naime živimo u vremenu kada se neuobičajeno i nepredvidivo mjenjaju godišnja doba, oluje sa kišom postaju sve jače, nivo mora se povećava, moćni lednici popuštaju, ledenjaci se tope, drveće cvijeta ranije, insekti se pojavljuju ranije i dr. Kao

što se vidi svijet je već ušao u period klimatske nestabilnosti koja već izaziva veoma rasprostranjene ekonomske, socijalne i environmentalne poremećaje u XXI vijeku.

U cilju da se suzbiju ili pak ublaže opasnosti od ubrzavajućeg globalnog zagrijavanja, preko 160 zemalja je 1992. godine potpisalo *Okvirnu konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama* koja nastoji da efekte staklene bašte¹⁹ zadrži na određenim nivoima koji će omogućiti izbjegavanje dramatičnih klimatskih promjena, uz napomenu da taj sporazum nije ostvario značajnije rezultate i većina industrijalizovanih zemalja nije isti provela u dogovorenom pravcu smanjenja. Zatim je donijet Protokol iz Kjota 1997. godine kojim se traži od 28 industrijskih razvijenih zemalja da smanje svoje sadašnje ispuštanje gasova u periodu između 2008. i 2013. godine.

Dok je polovinom 2001. godine, 179 zemalja prihvatilo obavezu odnosno potpisale su ugovor o kontroli klime kojim se prvi put zvanično zahtijeva od industrijalizovanih zemalja globalni odgovor da prihvate i da smanje ispuštanje gasova koji utiču na globalno zagrijavanje. Time su potvrdile raniji Protokol iz Kjota iz 1997. godine. No na veliko iznenađenje pa i zaprepaštenje svijeta, Sjedinjene Države su odbile da prihvate ovaj sporazum i ostale su izolovane kao jedina zemlja koja se protivi ovom ugovoru u odnosu na svih ostalih 180 zemalja koje su potvrdile svoj pristanak, uz napomenu da su Evropska unija i Japan, u martu 2002. godine saglasile se da ratifikuju ugovor iz Kjota sa ciljem da se smanji zagađenje koje je uzrok globalnog zagrijavanja.

2. BIODIVERZITET I NJEGOVA ULOGA NA OČUVANJU RAZNOVRSNOSTI ŽIVOTA NA PLANETI

Osnovno obilježje po kojem biološka raznolikost predstavlja ustvari raznovrsnost života na zemlji. Značajno je posebno podvući da je 1992. godine održan u Stokholmu samit o zemlji koji je predstavljao presedan usljed toga što je posebna konvencija o biodiverzitetu utvrdila sveobuhvatne okvire za očuvanje biodiverziteta. Ovaj sporazum je, kada ga je na kraju ratifikovala 161 zemlja, ustanovio smjernice za podjelu profita od biotehnologije između Globalnog sjevera i Globalnog juga i obavezao države da donesu svoje nacionalne strategije.

Od izuzetnog značaja su činjenice i realne pretpostavke, kao i previđanja da će se i dalje povećavati nestanak globalne raznolikosti, jer su biološki resursi životinjske i biljne vrste neravnomjerno raspoređeni u svijetu. Tako kartografi na osnovu svojih karata pokazuju gdje se nalaze najznačajniji "bastioni biodiverziteta", u kojima se nalazi preko polovine vrsta na zemlji, to su prvenstveno teritorije tropske divljine prepune biljnih i životinjskih vrsta koje pokrivaju samo dva odsto zemljišta.

Pod ovim obilježjem se podrazumijevaju dva osnovna nivoa i oblika. To su:

- a) raznolikost vrsta,
- b) genetska raznolikost i raznolikost ekosistema.

U tekstu koji slijedi razmatraćemo ulogu šuma kao ključnog faktora zaštite životne sredine kao i njihovu ulogu i značaj za očuvanje biodiverziteta, posebno imajući na umu da u njima žive bezbrojne vrste životinja i biljaka, od kojih su mnoge još uvijek nepoznate. Tako veći

¹⁹ Pod efektom staklene bašte podrazumijeva se fenomen koji prouzrokuje planetarno zagrijavanje u slučajevima kada su gasovi oslobođeni sagorijevanjem fosilnih goriva i tada djeluju kao pokrivač u atmosferi, povećavajući na taj način temperaturu.

broj teoretičara i istraživača koji se bave ovim dijelom nauke ističu da u sadašnjem vremenu postoji između osam i deset miliona vrsta, i da od njih, samo oko 1.5 miliona imaju svoje ime, kao i to da većina njih se nalazi u umjerenim oblastima Sjeverne Amerike, Evrope, Rusije i Australije.

Međutim postoji opravdana zabrinutost da globalna kretanja nezadrživo idu ka istrebljenju velikog broja vrsta. Naime od 242.000 biljnih vrsta, koje je u 1997. godini ispitala Svjetska unija za očuvanje, oko 33.000 ili 14% može da nestane sa lica zemlje uglavnom zbog sječe šuma i krčenja zemljišta za izgradnju kuća, puteva i industrije.

Osim toga dinamičan rast biotehnologije rezultirao je intenzivnijim radom i aktivnošću za očuvanje biološke raznolikosti zemlje. Ovdje se misli na očuvanje velikog rezervoara postojećih resursa kao novih pronalazaka iz kojih se mogu razvijati novi medicinski i poljoprivredni proizvodi. U tom smislu prednjače multinacionalne kompanije u zemljama globalnog sjevera. One su najznačajniji akteri u takozvanom pokretu ograđivanja i njihov je osnovni cilj da privatizuju i iznesu na tržište proizvode koji potiču iz biljnih i životinjskih prostora na kojima se stvaraju uslovi života. Odnosno ovdje je riječ o prisvajanju zajedničkih dobara od strane država ili privatnih subjekata i interesa.

Na kraju, pred našim očima se događaju ne samo čudne, već i krajnje zabrinjavajuće činjenice, a to su praktično ljudska ponašanja i njihovo svakodnevno djelovanje i aktivnost koja slijedom tako nemarnog i neodgovornog ponašanja čovjeka će rezultirati uništenjem mnogih vrsta koje prema odredbama međunarodnog prava imaju tretman kolektivnih dobara²⁰ i resursa značajnim za cijelo čovječanstvo. Ovo posebno, što prema statističkim podacima Ujedinjenih nacija svake godine nestane oko 50.000 biljnih i životinjskih vrsta. Ovaj problem će se i dalje povećavati usljed toga što se globalni svijet bori sa etikom očuvanja na jednoj strani biodiverziteta i na drugoj strani politikom upravljanja. To su ključna pitanja koja će sa velikom dozom vjerovatnoće imati uticaja i da dalje naruše pa i pogoršaju odnose između globalnog bogatog sjevera, gdje se proizvode transgenetski usjevi, i na drugoj strani globalnog siromašnog juga.

3. ULOGA I ZNAČAJ OZONSKE ZAŠTITE

U pristupu razmatranja pitanja uloge i značaja ozonske zaštite pažnja je usredsređena na klimatske promjene na jednoj strani i drugoj o ulozi države da svoju aktivnost usmjeri ka što je moguće više na zaštiti ozonskog omotača kao limitizirajućeg faktora za očuvanje života na planeti.

Ovo posebno što je ozonski omotač u stvari zaštitni omotač u gornjim dijelovima atmosfere iznad zemljine površine koji štiti planetu od štetnih posljedica sunčevog zračenja po ukupan život na planeti.

Prema postojećim naučnim saznanjima i verifikovanim stavom, po kojem su oštećenja životne sredine direktno prouzrokovana ljudskim djelovanjem, što je s tim u vezi rezultiralo i usvajanje odgovarajućih pravila i procedure za kolektivnu, zajedničku akciju sa kojom se saglasio veći broj država u svijetu, jer je ozon najveći zagađivač u nižim dijelovima

²⁰ Kolektivna dobra su ustvari zajednička dobra, kao što je voda bezbijedna za piće od koje svi imaju koristi i dr.

atmosfera, ali u višim on pruža Zemlji izuzetno značajan zaštitni omotač koji Zemlju štiti od štetnog sunčevog ultraviolettog zračenja. Zatim da oštećenje ozonskog omotača izlaže ljude raznim zdravstvenim opasnostima, posebno raku kože, a ugrožava i brojne oblike života u moru i na zemlji, što su naučnici (dokazali) i verificovali. Još prije no što su potvrđene njihove hipoteze, Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine agencije Ujedinjenih nacija formirane nakon Stokholmske konferencije 1972. godine, zatražio je određen vid regulative, što se desilo u ugovoru iz 1987. godine tj. Protokolu iz Montreala o supstancama koje uništavaju ozonski omotač.²¹

4. ŠUME KAO ZNAČAJAN FAKTOR ZA OČUVANJE BIODIVERZITETA NA PLANETI

Za očuvanje biodiverziteta zemlje kao i za zaštitu atmosfere, šuma predstavlja izuzetno značajan ekološki činilac za zaštitu ekoloških i ekonomskih resursa. To su ključno razlozi što je ekopolitička šuma i biodiverzitet jedno među prvorazrednim pitanjima na globalnoj agendi. S tim u vezi je značajno podsjetiti da je pretposlednje decenije dvadesetog vijeka intenzivirana neplanska sječa, tačnije uništavanje šuma posebno u zemljama globalnog juga, kao što su Brazil, Indonezija i Malezija, što predstavlja poseban razlog za zabrinutost, s obzirom na to da se veliki dio svjetskog naslijeđa nalazi upravo u tim zemljama. Radi takvog neodgovornog odnosa ukazala se potreba za jednim novim i odgovornim međunarodnim ponašanjem kojim bi se očuvao biodiverzitet odnosno ključnih pitanja koja se odnose na zaštitu šuma, a time istovremeno i očuvanju raznolikosti života na zemlji. U prilog pozitivnog odnosa, s tim u vezi zemlje globalnog sjevera odlučne su u očuvanju i obnavljanju šuma sa ciljem kako bi bar djelimično doprinijele pozitivnom trendu zaštite šuma.

Međutim, to se ne može reći za mnoge zemlje globalnog juga kojima nedostaje gotov novac i koje se lako odlučuju da prodaju drvenu građu kako bi ostvarile dohodak i stvorile prostora za svoje sve veće stanovništvo, očigledno ne vodeći računa pri tome o dugoročnim posljedicama uništavanja šuma. Tako je samo u Indoneziji i Brazilu spaljeno čak 12,4 miliona jutara šuma u okviru onoga što se često poistovjećuje sa planetarnom katastrofom.

Naravno da i visoka stopa rasta stanovništva, industrijalizacija i urbanizacija povećavaju pritisak na šume i njihovo uništavanje, te do diverzifikacije koja prouzrokuje širenje pustinja na zemlji, dolazi i do uništavanja vode jer je manje od tri odsto na planeti svježa voda, dok je najveći dio zarobljen u polarnom ledu i glečerima koji se ne mogu koristiti. Zatim, jezera, rijeke, močvare, pješčane stijene koje sadrže vodu i atmosferska vlaga čine manje od jedan odsto ukupnih količina vode na zemlji, a ljudi već koriste polovinu od te raspoložive količine. S druge strane, potražnja za vodom rapidno raste – ona se utrostručila od polovine dvadesetog vijeka do danas sa tendencijom daljeg povećanja. Tako da već premašuje sposobnost prirode da obnovi te za uslove života prijeko potrebne zalihe.

²¹ U tom smislu utemeljeni naučni dokazi, tj. ono što je ozonsku inicijativu učinilo uspješnom. S tim u vezi postavljena su sledeća pitanja: da li to može da posluži kao uzor za postizanje značajnih rezultata u drugim pitanjima, prvenstveno u domenu klimatskih promjena ili može li se prijetnjama po životnu sredinu dati veći prioritet nego što su opšte-društveni interesi. Zatim, da li su globalni naponi koji imaju za cilj da preduprede tragediju zajedničke svojine u atmosferskim pitanjima nisu ili jesu odgovarajući. Na kraju poslednje pitanje odnosi se na zagađivanje planina u svijetu. S obzirom na značaj planina kao izvora bogatog biljnog i životinjskog svijeta i da sadrže više od polovine svjetskih količine svježe vode, te da planine i visoravni pokrivaju gotovo četvrtinu planete i na njima živi 10% svjetskog stanovništva ili 60 miliona ljudi, a da snabdijevaju preko polovine svjetskog stanovništva vodom, međutim, to snabdijevanje je ugroženo usljed brojnih oružanih sukoba u planinskim predjelima.

5. KOJA JE UZROČNA VEZA ILI KONTRAST IZMEĐU KONTINUIRANOG EKONOMSKOG RASTA, SLOBODNE TRGOVINE I ŽIVOTNE SREDINE

Na kraju razmatranja i analize naslovljenog prethodn nam se postavlja jedno od ključnih pitanja, koja je uzročna veza, odnos i kontrast između slobodne trgovine i kontinuiranog ekonomskog razvoja, te da li ove vrijednosti dopunjavaju jedna drugu ili su suprotstavljene? Naravno da su prethodna pitanja višestruko opravdana posebno kada je riječ o ekonomski razvijenim zemljama koje sve brže doživljavaju globalizaciju i u kojima trgovina sve više povezuje ekonomiju, politiku, društva i kulture u složene sisteme međuzavisnosti.

U tom smislu liberalna ekonomska teorija kategorično stoji na stanovištu da slobodna trgovina donosi profit i zaradu. Međutim, ukoliko se veći broj država specijalizuje u proizvodnji dobara u kojima ona ostvaruju komparativne prednosti prodaju ih drugima koji imaju prednost u nekim drugim proizvodima, u tom slučaju svi će učesnici u krajnjoj liniji ostvarivati odgovarajući profit i ekonomsku korist, s tim što će usmjeriti svoj uloženi kapital i sredstva na rješavanje nastalih ekonomskih problema proizašlih u prošlim vremenima. Po tom osnovu environmentalisti dovode u pitanje komercijalne logike liberalnih ekonomskih teoretičara i to prije svega radi toga što ekonomski rast i zaštitu životne sredine smatraju međusobno suprotstavljenim ciljevima. Zatim, tvrde da usredsređivanje na profit i proizvodnju zanemaruje skrivene socijalne i stvarne troškove koji na kraju dovode u teži ekonomski položaj, a ne bogatstvo i blagostanje. Pored ekonomske dobiti od trgovine i troškova koji iz tog odnosa proizilaze, pristalice liberalne ekonomije svoje stavove usredsređuju prema tržišnim kontradiktornostima i zakonitostima na kojima se temelji tržišni sistem odnosa i vrijednosti.

Sa razlogom treba podsjetiti da veći broj država na globalnom siromašnom jugu smatraju upotrebu svojih trgovinskih mehanizama u zaštiti sredine još jednim načinom na koji bogate države globalnog sjevera blokiraju ulazak na atraktivna tržišta globalnog sjevera držeći na taj način zemlje globalnog juga stalno u zavisnom i podređenom položaju.

Osim u slučajevima kada se iz višestrukih opravdanih razloga moraju dogovoriti neki kompromisi između ciljeva koji u principu izgledaju usmjereni ka ljudskoj koristi i dobrobiti. Osim toga drugo tumačenje je utemeljeno na stanovište da trgovina pospješuje i stimulise države da žive preko svojih realnih mogućnosti. To nam se s tim u vezi postavlja kontradiktorno pitanje, a to je da li su slobodna trgovina i kontinuirani rast harmonični ili su međusobno suprotstavljeni. To pitanje datira od prvog Zemaljskog samita u Rio de Žaneiru 1992. godine, te samita u Johansburgu 2002. godine kada je ključno pitanje kao prioritet bilo šta je to što zauzima priritetno mjesto u pogledu očuvanja životne sredine, tačnije ekologije na planeti u trenutku kada se permanentno povećava broj stanovnika na planeti i šta je to limitirajuća sposobnost zemalje da adekvatno bude osposobljena da šiti ekonomski rast.

Osim toga, u to vrijeme, početkom prve decenije 21. vijeka, neuporedivo za dotadašnja vremena, dramatično su se umnožavale opasnosti po prirodne resurse, za šumu²², čistu vodu i vazduh. Ovaj negativan trend je uzrokovan time što je najbogatija petina čovječanstva trošila energiju i resurse po tako visokoj stopi da bi obezbjeđivanje sličnog života za ostatak stanovništva na zemlji iziskivao resurse za oko četiri planete velike kao što je to Zemlja.

²² Uništavanje tropskih šuma, gdje živi između dvije trećine i tri četvrtine svih vrsta za koje se vjeruje da postoje, prijeti da uništi veći dio neotkrivene svjetske biološke raznolikosti i genetskog naslijeđa. Postoje izuzetno snažni alarmantni dokazi da uništavanje ljudske sredine izaziva i propast velikog niza živih organizama.

U cilju da se spriječi dalje pogoršanje životne sredine na tom samitu 180 zemalja svijeta potpisalo je sporazume o zaštiti globalnih ekoloških interesa. No time nije došlo ni do kakvih većih obavezivanja i uticaja na kontinuirani ekonomski razvoj koja bi mogla smiriti sukobe između finansijskog rasta i zaštite sredine. Takođe su bez rješenja ostali su suprotstavljeni interesi koji razdvajaju profite multinacionalnih kompanija od vrijednosti zaštite životne sredine u trenutku kada su tropske šume nestajale brzinom od veličine četiri Švajcarske svake godine.

ZAKLJUČAK

Analizirajući ključna pitanja obuhvaćena strukturom rada obzirom na naslovljenu temu, došli smo do ne baš preciznih konstatacija po jednom, istina, ne malom broju pitanja. No prema našem slobodnom stavu ustanovili smo da:

Prvo, sposobnost država da svojim zakonodavnom regulativom regulišu dalje korišćenje globalnih zajedničkih dobara i prostranstava u tekućem 21. vijeku imaće dalekosežne posljedice po životnu sredinu i čovječanstvo, kao i opstanak života na planeti.

Drugo, da je čovječanstvo došlo do istorijske kritičke tačke i da dalji put kojim krene odrediće u mnogome opstanak života na planeti u nerednim periodima. To znači da se moraju uložiti globalni naponi ukoliko čovječanstvo želi da biološki opstane i da nastavi sa daljim kontinuiranim rastom i razvojem.

Treće, jedna od ključnih posljedica brzog brojčanog porasta stanovništva, pored ekonomske ekspanzije koja istovremeno izaziva pretjerano povećanje zatjeva za energijom i smanjenje snabdijevanja iz prirodnih resursa, vjerovatno će biti novi način i metod života i življenja u narednom periodu. Tako umjesto za teritorijalnim (ratnim) osvajanjima, pažnja će biti usredsređena za vođenje ratova i sukoba za prirodne resurse.

LITERATURA

- [1] Andevski M., Knežević- Florić O., 2002, „Obrazovanje i održivi razvoj“, Vršac, Savez pedagoških društava Vojvodine i Viša škola za vaspitače.
- [2] Biočanin R., Bakić R., 2012, „Životna sredina i održivi razvoj“, Gradiška, V.Š.P.M. „Primus“.
- [3] Bodiroža M., 2008, „Evropska unija“, Banja Luka, Glas Srpske.
- [4] Bodiroža M., 2012, „Međunarodna ekonomija“, Travnik, Internacionalni univerzitet Travnik.
- [5] Jovičić Z., 1997, „Naša planeta zemlja- stvarnost i vizija“, Beograd, Geografski institut „Jovan Cvijić“.
- [6] Nešković S., 2007, „Nacionalni interes i zaštita životne sredine u postmodernom globalnom ambijentu“, Beograd, „SYM-JS 2007“, Fakultet organizacionih nauka Beograd.
- [7] Raković A., 1981, „Zagađenje i prečišćavanje vazduha“, Beograd, Građevinska knjiga.
- [8] Zbornik radova, 2012, „Ekologija i održivi razvoj“, Travnik-Vlašić.